

Hajdú Ildikó

A Miskolci Grafikai Biennálék fél évszázada, 1961–2011

A Miskolci Galéria idén nyáron ünnepelte az Országos Grafikai (Biennále) Triennále alapításának ötvenedik évfordulóját. A jubileumi kiállítás gazdag, néha a sokszorosító eljárás technikájának határait is feszegető, ugyanakkor a grafika műfaját több oldalról megközelítő kiállítási egységek során át mutatta be jelenét és múltját. A Triennále legfontosabb célkitűzését, a kortárs grafikát, annak tendenciáit, stílus- és szellemi törekvéseit foglalta össze a Galéria által kiírt pályázatra beadott munkák sora a Rákóczi-házban. Mellette önálló kiállítási egységként megtekinthető volt a grafika határmezsgyéjén mozgó *Mimetikus szerkezetek* anyaga, amely a grafika teljesen új irányzatába nyújtott bepillantást: a videóművészettel való kapcsolatát vizsgálta. A múlt két szeletét elevenítette meg a Feledy-házban a *Képpé tenni*, illetve a Petró-házban *A Miskolci Grafikai Biennále nagydíjasai* című kiállítás. Az előbbi Petneki Áron 17–19. századi grafikai gyűjteményéből

Hincz Gyula: *Beszélgetők*

válogatva, szöveg és kép dialektusa révén, a nyomtatott irodalom mellett egyre inkább önállósuló sokszorosított művészet fejlődését követte nyomon. Az utóbbi az elmúlt 24 biennálé nagydíjasainak munkáiból két-két alkotást kiemelve vezette végig a látogatókat ötven év grafikájának és kiállításainak történetén.

A múlt mindennapokkal együtt változott a technikák alkalmazása, a stílus és a tartalom, a nyomokban bővült a sokszorosított grafika fogalma és természetes módon a témaválasztás is, amely ihletet adott a művészeknek. A metamorfózis folyamatában folytonos vitákat generáló kiállítás mégis az állandóságot hirdeti. Változatlan maradt alapvető célkitűzéseiben és periodikusságában. E jubileumi alkalomból megrendezett, a nagydíjasok munkáin át a hazai grafika történetét felelevenítő kiállítás kapcsán érdemes megidézni azokat az eseményeket, amelyeknek köszönhetően a triennálé egyik kísérő-kiállításán a Petró-házban, Szalay Lajos szellemi öröksége közelében, azon művészek munkái sorakoztak, akik a Miskolci Országos Grafikai Biennálék nagydíjasai.

A Miskolci Galéria ma már nemcsak a kortárs sokszorosított grafika múzeuma, hanem elismert szakértője, kritikusa is, és a Grafikai Biennálé szervezője. Gyökerei az '50-es évekig nyúlnak vissza, a Miskolcon dolgozó művészek laza baráti kapcsolataiból szerveződő Kollektív műhelyig. Szellemisége, illetve az Alkotóház grafikai munkák készítéséhez segítséget nyújtó technikai eszközei ösztönözték, hogy a sokszorosító eljárás technikájával önmagát megkülönböztető képzőművészeti ág önállóan lépjen színre. Az a művészcsoport, amely a Biennálé megszületését kezdeményezte, a sokszorosított grafikának nemcsak azt a jelentőségét ismerte fel, hogy gyors terjesztési lehetőségei miatt nagy tömegekhez képes eljutni, miközben egyre népszerűbbé is válik, hanem azt is, hogy kifejezési formáival a kor emberéhez közvetlenül és gyorsan eljuttatja az érzelmi, gondolati üzeneteket. A biennálék megrendezésével a sokszorosító grafika fejlődésének elősegítésére és az így készült munkáknak minél ismertebbé tételére törekedtek.

A miskolci biennálé célkitűzéseit a luganói, carrarai, krakkói biennálék előképe alapján fogalmazták meg, amelyek szintén nem a fővárosban, hanem egy-egy nagyobb vidéki városban jöttek létre. A kiállítás támogatottságához és sikeres elindításához hozzájárult az is, hogy a gyorsan fejlődő Miskolc ezekben az évtizedekben az ország második legnagyobb városaként kezdett kiépülni. Ehhez méltó képzőművészeti rendezvényekre is szükség volt, amelyek „fejlődésének jelentős mérföldjelzője”-ként növelték a város hírét.

A város 1955 óta adott helyet a Miskolci Országos Képzőművészeti Kiállításnak, amely egyedülálló és sikeres kezdeményezésként működött hosszú időn át. Jelentőségét növelte, hogy az első országos vidéki kiállításaként jött létre. Azonban minden, évente megrendezett tárlatnál idővel megfigyelhető a szemléletváltás. A kiállításon rendszeresen szereplő helyi művészekben a '60-as évek elejére érett meg az a gondolat, hogy a koncepciót továbbgondolva új irányt jelöljenek ki. „Elhatározásunknál abból a meggondolásból indultunk ki, hogy a magyar képzőművészetben a sokszorosító grafikai eljárások (fametszés, kőrajz, rézkarc) részint nem rendelkeznek olyan gazdag hagyományokkal, mint a festészet, másrészt, hogy e sokárnyalátú, gazdag kifejezési lehetőségű műfaj számára eddig nem volt nagyobb szabású, rendszeresen megrendezett országos kiállítás. Célunk tehát az, hogy a magyar grafika fejlődését a kiállítások rendszeres megrendezésével serkentsük, s annak eredményeit lemérhetővé tegyük.” – írta Vati József 1960-ban Rozványi Márta osztályvezetőnek.

Egy éves előkészítési munka után 1961. október 22-én nyílt meg az I. Országos Grafikai Biennálé a Magyar Képzőművészek Szövetsége és a Múcsarnok közös szervezésében,

a Herman Ottó Múzeum Képtára, a városi, valamint a megyei tanács támogatásával. Életre hívásában miskolci képzőművészek vállaltak szerepet, mások mellett Csabai Kálmán, Feledy Gyula, Vati József és Seres János. Ebben az időszakban mindannyian aktív és elismert szereplői voltak a város képzőművészeti életének, a kiállításokon való részvételükkel és a művésztelepi kollektív ház működtetésével. 1961-ben tehát a helyi művészek és a művészet iránt elkötelezett szakemberek helyeztek el olyan alapokat, amelyek Miskolcot és a magyar grafika történetében meghatározó szerepet vállaló Miskolci Galériát a mai napig fémjelzik. A város és művészeti intézménye ötven évvel ezelőtt állandó helyszínre és szereplője lett a hazai kortárs sokszorosított grafika időről időre változó irányzatait és nézeteit bemutató biennáléknak.

Supka Magdolna az 1969-es V. Miskolci Országos Grafikai Biennále köszöntőjében írta, hogy „a képzőművészet ágai közül éppen a grafikát örökbe fogadnia egy vidéki városnak: kockázatosnak tűnhetett...” A helyi sajtó is gyakran csodálkozva írt a merész kezdeményezésről, mintegy kételkedve annak lehetőségében és sikerében. Mégis a rendezvény jelentőségét igazolta, hogy 900 művészt kértek fel, és közel 300, két évnél nem régebben készült alkotás mutatta be a korszak grafikáját már az első alkalommal is. Mesterek és tanítványaik együtt léptek fel, bizonyítva a szervezők célkitűzését, amely szerint „lehetőséges sokszorosító eljárással teljes értékű, megalkuvás nélküli művészi alkotást nyújtani, túl a könyv-illusztráción.” – ahogy Koczogh Ákos fogalmazott még az 1965-ös II. Biennále katalógusának előszavában.

Kezdeményezésük nyomán immár ötven éve töretlen a magyar grafika e fontos önismereti fóruma, és az elhatározásuk megalapozottságát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy az ekkor lefektetett tervezetnek több pontja ma is szinte változatlan formában él. Meghatározták a kétévenkénti rendezés elvét, valamint azt, hogy két évnél nem régebbi, kizárólag sokszorosító grafikai eljárásokkal készült és korábban be nem mutatott alkotások kerüljenek kiállításra. Éppen ez az aktualitás teremtette meg annak lehetőségét, hogy a bemutatott anyag tükrözze a mindennapokra reflektáló művészek látásmódját és technikai törekvéseit.

Ahogy a külföldi szemlék esetében, Miskolcon is számos díjalapító értékelt a kiállított munkákat. Az alkotások bemutatása, illetve azok díjazása a mai magyar grafika fejlődését segítették elő. A díjak odaítélésekor a művészek munkásságának önmagukhoz és a grafika fejlődéséhez mért viszonyát mérlegelték. Hagyománnyá vált, hogy a nagydíjat a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács (később Miskolc Megyei Jogú Város Önkormányzata) adományozta a legjobbnak ítélt munka alkotójának, mint ahogy az is, hogy a II. Miskolci Országos Grafikai Biennálétól kezdve a nagydíjas művészek a következő évben külön teremben biztosítottak lehetőséget munkássága bemutatására.

A ilyen kamara-kiállítások sora a művészek munkáinak átfogó megismertetését szolgálta. Egyszerre volt számadás és bemutatkozás. Egyszerre szólt a képzőművészet iránt érdeklődőknek és a kiállításokon szereplő művészeknek, mert a nagydíjas alkotások láncolata egyfajta vezérfonallá vált a későbbi nagydíjasok kiválasztásához.

A jubileumi alkalom lehetőséget teremtett arra, hogy az Országos Grafikai Biennále eddigi 24 nagydíjasának munkái révén számadást készítsünk, és bepillantsunk a sokszorosított grafika hazai történetébe, amely nemcsak az adott korra, történelmi eseményekre és mindennapokra reflektáló művészetet elevenítette fel, hanem a sokszorosító eljárásnak a technikai fejlődéssel együtt járó folyamatos átalakulását, az új módszerek fokozatos

térhódítását is. A képek arra is alkalmasak voltak, hogy elgondolkozzunk, hol tart ma a grafika, és az évtizedek során fokozatosan egymástól egyre jobban különböző munkákat értelmezve észrevegyük, milyen technikai, társadalmi és szellemi változások járultak hozzá az átalakuláshoz.

A Biennále életre hívásakor a grafika még kereste saját helyét. Önmagát gyakran a könyvillusztrációval állította szembe, hiszen a grafika a könyvnyomtatás feltalálása óta szorosan összefonódott a könyvvel. És bár a 19. század második felében a fényképészeti eljárások megjelenésével kilépett a művészi reprodukció és illusztráció szerepéből, mégis hosszú időn át tovább élt az illusztratív művészet gondolata. Mindezt erősítette, hogy az 1920-as években, a könyvkiadás fellendülését követően, a fametszet az önkifejezés helyett ismét, mint a tartalmat vizuálisan kifejező művészet jelent meg. A világháborút követően azonban megújult a fametszet és a linóleummetszet is, és a korszak eseményeire reflektáló, szellemiségével együtt haladó művészi önkifejezési formává vált, a mélynyomás általánosan kedvelt technikáival együtt.

A '60-as évek dinamizmusát – amely létrehozta és megalapozta a Biennalék sorát – a finom részletek kidolgozására törekvő, illusztratív kifejezésmód jellemezte. A kemény politikai ideológiák által determinált időszakban gyakran csak a rejtett fogalmazás biztosított lehetőséget a művészeknek az őket foglalkoztató problémák elmondására. Technikájukban a hagyományos sokszorosító grafikai eljárásokat alkalmazták, és másfél évtizeden át a rézkarc volt a klasszikus eszköz, amellyel a művészek nagy részletgazdagsággal kifejezték önmagukat és reflektáltak a világra. Rézkarcaival nyert díjat a festőként is elismert Hincz Gyula (1961); a számos festészeti és grafikai eljárással dolgozó Kondor Béla (1963); az ötvenes-hatvanas évek fordulóján induló, főként grafikával foglalkozó új nemzedék vezéregyéniségévé váló Feledy Gyula (1965); a grafikával, akvarellal, majd később kerámiával dolgozó Csohány Kálmán (1967), illetve a '60-as években még a pop artból merítő Pásztor Gábor (1969).

A stílusok és irányzatok sokféleségét munkáiban ötvöző Hincz Gyula (1904–1986) a régi generáció nagy mestere volt. *Beszélgető*k című munkáján a finom árnyékolással, a fény és árnyék játékával, a manierisztikusan nyújtott formákkal rajzolt alakok áttetsző, kissé elmosódó lágy stílusa elevenedik meg. Kondor Béla (1931–1972) drámai ábrázolással, mondanivalójának igen egyéni, szimbolikus képi megformálásával vívta ki a zsűri elismerését. Saját korának társadalma, szellemisége öltött testet gyakran alkalmazott vallási ikonográfiájában, bár a későbbi évtizedekben úgy tekintettek rá, mint iskolát teremtő mesterre. Művészete határkövévé vált a magyar művészet történetében, egyéni stílusát és látásmódját mégis kevesen tudták csak követni. Feledy Gyula (1928–2010) munkáit a harmónia és diszharmonia, a szépség keresése jellemzi. Szemlélete, a grafika nyelvezetének, technikai változatosságának megújítása a tájékozódni akarás sokfélesége, a nyitott szemlélet járult hozzá *Énekek éneke* sorozatával megkapott nagydíjához. A hazai grafika és a biennále történetének egyaránt meghatározó alakjává vált. Fontos szerepet játszott a grafikai műhely felpezsdítésében és az Alkotóház életében, valamint a Miskolcon is dolgozó művészek ösztönzésével a grafika országos elismertetésében. Nevéhez fűződik a technika és tartalom diskurzusának a művészi alkotás folyamatába való bevonása: a megjelenítésre kerülő témához a kifejezést a legjobban segítő grafikai eljárás kiválasztásának gondolata is, amely szintén hatott a képzőművészekre. Csohány Kálmán (1925–1980) – akit Feledy Gyula mesterekhez, iskolákhoz alig köthető művészként

jellemzett – a Biennále kezdete óta díjak sorával méltatták. A népköltészet és szülőföldje inspirálta lényegre törő vonalakkal megrajzolt, drámai hatású képeit, amelyekről így írt ars poétikájában: „... az embereket szeretném megragadni. Életüket, érzelmi világukat szeretném a magam eszközeivel ábrázolni. [...] Szűkebb hazám embereit ismerem jól, de úgy érzem, hogy az ő örömük, vagy bánatuk papírral, vagy rézlemezeire való vetésével egyetemes emberi magatartást közelítek meg”. 1965 óta díjak sorát nyerte el „a jelentés mind teljesebb megragadására” koncentráló Pásztor Gábor (1933–) is, aki 1969-ben, majd – a Biennále történetében először – 20 évvel később, második alkalommal is nagydíjas lett. Az 1933-ban született művész stílusában, technikájában folyamatosan megújulva lép elének. Stílusára, szemléletére hatást gyakorolt az '50-es években Nyugat-Európában jelentkező, a fogyasztói társadalmat bíráló pop art, de a szürrealizmus is. A nagydíjas, rézkarc *Kompozíció* sorozatát az 1971-es kamara-kiállításra cinkkarc, litográfia, szita és vaskarc technikákban továbbgondolva is bemutatta. Ezekben a munkáin még az absztrakt formák és tiszta színek dominálnak. 1989-ben azonban már teljesen új oldalát ismerhetjük meg. Az emberi sorskérdésekre választ kereső szemlélet és az önreflexió hatja át munkáit. Szürrealisztikus *Önarcképe*, mint egy víztükörben elfolyó, a litográfia technikájával részletgazdagon megfogalmazott önvizsgálat jelenik meg. Már fiatalon megmutató tehetsége a '60-as évek óta szinte állandó szereplőjévé tette a Biennáléknak: az első Kondor Béla emlékérmét és a 2001-ben alapított Életmű-díjat is elsőként kapta meg.

A Biennále történetében a '70-es éveket mint az útkeresés, a kérdések és válaszok, kételkedés és igazolás, hagyomány és újítás időszakát lehet jellemezni. A kritikusok egy része gyakran a sokszorosított grafika létjogosultságát is megkérdőjelezte, és azt állították, hogy a rutin, a technicizmus és az idegen példák utánzása uralkodott el grafikusaink között. Ebben az időszakban a grafika újabb változás felé tartott: a technikai fejlődéssel fokozatosan a szita- és ofszetnyomás, a szerigráfia és a fotós eljárások határozták meg a művészi kifejezőmód új irányait, miközben egyre kevesebb figyelem irányult például a könyvillusztrációk felé. A művészek kísérleteztek a cink- és vaskarc, az alumínium-, műanyag- és gipszmetszet, a szitanyomás és lassan az ofszet technikájával is. Elterjedt a technikai eljárások kombinálása.

Mindezek ellenére a klasszikus technikák alkalmazásával készült munkákat díjazták. A sokszorosító eljárások között a rézkarc a '80-as évek elejéig uralta a kiállításokat. Gyakran annyi munka készült ezzel a technikával, mint a magasnyomás szintén nagyon elterjedt két technikáját, a fametszetet és linómetszetet együttvéve. Ebben az évtizedben a nagy részletgazdagsággal dolgozó Würtz Ádám (1971); a grafikai technikákat magas szinten művelő, kísérletező Lenkey Zoltán (1973) és a klasszikus eljárásokkal korának valóságát ironikusan, néha groteszken, játékosan bemutató Rékassy Csaba (1975) – akik mind a magyar grafika '60-as évekbeli nagy nemzedékének tagjai voltak – rézkarccal készült munkáikkal kerültek a nagydíjasok sorába. Egyedül Somogyi Győző (1977) nyert a szitanyomás technikájával, és a következő év nagydíjasa, Banga Ferenc (1979) jelentkezett linómetszetekkel. Mindannyian már a korábbi években díjak sorát nyerik, míg végül munkájuk kiteljesedéseként a nagydíjat is megkapják.

A Csohány Kálmánhoz hasonlóan szintén a népművészetből táplálkozó szürrealisztikus Würtz Ádám (1927–1994) linómetszeteken és rézkarcon elevenítette meg képeit. Egész munkásságát átszötte a könyvillusztráció és az irodalmi művek parafázisa, mint

a *Shakespeare-sorozatán* is, amely aprólékosan kidolgozott, néhol síkszerű, néhol fényárnyék kontrasztokkal térbelivé formálódó alakok, szöveg és színek absztrakt kapcsolatából szövődik. Lenkey Zoltán (1936–1983) formavilágát Kondor Béla sajátos stílusa hatja át: szimbólumokkal átszőtt, figuratív világ jelenik meg ikonográfiájában. A társadalomra, önmagára és az irodalomra reflektáló mondanivalóját felerősíti nemcsak a rézkarc technikájának tökéletes kezelése, hanem a képeit egyedivé tevő reliefszerű nyomtatási mód is, amelyet folt- és vonalmaratással ér el. Rékassy Csaba (1937–1989) grafikai munkáit elsősorban a rézmetszet virtuozitásával lehet jellemezni, bár a korábbi években népmeséből táplálkozó alkotásait a fametszés technikájával készítette, nagydíjas képei mégis rézkarcok voltak. Kamara-kiállításán, a biennále következő évében azonban ismét rézmetszeteken mutatta be Ovidius *Metamorphosis* című művének újraértelmezéseként született sorozatát. Művészetét áthatotta a görög-római mitológia és formavilág, amelyeket korának kultúrája, szellemisége töltött meg tartalommal és váltak ezáltal gyakran groteszkké vagy épp játékossá, ahogy *Daedalus* és *Icarus* című képén is megfogalmazódik.

A '70-es évek technikai újításai, útkeresései először a második világháború utáni plakátnyomatásban megjelenő szerigráfiának vagy szitanyomatásnak adtak utat. Az évtized végén meginduló, majd a '80-as években tetőző sikert előrevetítte Somogyi Győző (1942–) 1977-es nagydíja, bár e technikát akkor még kevesen alkalmazzák. Ilyen munkákkal nyert nagydíjat 1981-ben Swierkiewicz Róbert, majd 2001-ben Kótai Tamás és 2006-ban Madácsy István.

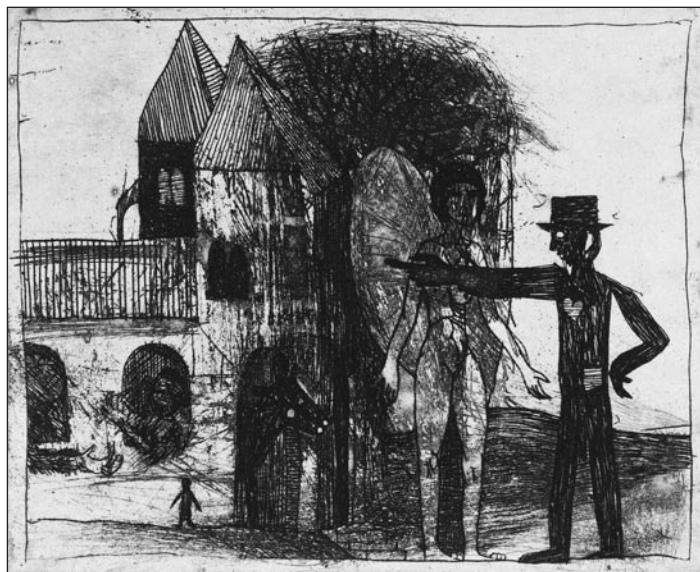
Ahogy a grafika az '50-es évektől kezdődően fokozatosan erősödött, majd önálló, autonóm műfajjá vált és intézményesült, az önmagáról való gondolkodás, a technikai újításokkal való kísérletezés, a gondolati árnyaltság is egyre nagyobb hangsúlyt kapott, miközben a klasszikus fametszet szinte teljesen eltűnt. Bár a linóleummetszet is egyre kevésbé volt kedvelt, Banga Ferenc (1947–) ezt a technológiát alkalmazta a biennalékon beadott legtöbb munkájánál. Banga a jellegzetes expresszív vonalvezetésű stílusát mindvégig megőrző művészek közé tartozik. A történelmet vagy épp a mindennapokat megidéző, újraértelmező szellemiséget amorf, emberi, állati és növényi motívumok egymásba olvadó, térnélküli konstrukciókban fogalmazza meg, ahogy *A nagy játék* linómetszet sorozatában is megmutatkozik.

A '80-as években a technikai útkeresés tovább folytatódik. Többek szerint a műfaj meghasonlott önmagával. Ez az évtized a foltmaratás, xerotypia, borzolás technikáival való kísérletezést, a mezzotinta, hidegtű, akvatinta ismételt felfedezését és széleskörű kiterjedését mutatja, miközben a szerigrafia mellett újabb grafikai eljárásként megerősödik a szintén máig egyre nagyobb mértékben használt ofszetnyomás. A Swierkiewicz Róbert (1981), Szemethy Imre (1983), Almásy Aladár (1985), Püspöky István (1987) és Pásztor Gábor (1989) nevével fémjelzett évtizedet ugyanakkor szellemiségében a befelé fordulás, a szubjektívizálódás jelzőivel lehet leginkább leírni: „*Elsötétedik körülöttem az evilág minden szépsége, és csúnyasága. Levetkőzöm a mű előtt, csak én vagyok és a mű, behulllok teljesen a mű tisztaságába*” – írja Almásy. Swierkiewicz Róbert (1942–) már a '60-as években indult grafikus nemzedék tagja, aki a szinte minden stílust és eszközt tökéletesen ismerő művészek közé tartozik. *Csillag néz* című sorozata az absztrakt expresszionizmus stílusjegyeit viseli magán. A Banga Ferencsel együtt, a magyar novellairódalom parafrázisait könyvekben bemutató Szemethy Imre (1945–) művészetét ebben az

időszakban szintén szürrealisztikus, gyakran abszurd, részletgazdag kidolgozás jellemzi. A festőként és szobrászként is dolgozó Almásy Aladár (1946–) munkái miszticizmusba hajló, egyedi szín- és képi világot tárnak a néző elé. Ikonográfiája filozófiai, szimbolikus formanyelv bonyolult halmazából épül fel. A Biennále következő évében évfolyamtársa, a miskolci születésű Püspöky István (1950–) kapta a nagydíjat. Almásyval ellentétben művészetére nagy hatást gyakorolt Kondor Béla és a '60-as évek nagy nemzedékének munkássága. Rézkarcain nemcsak a technika adta gazdag kidolgozást alkalmazza, hanem a színek és foltok játékával sajátos módon ötvözi a finoman, szinte szöveggént „beszélő” és a csak színekben megszólaló felületeket.

Megfigyelhető, hogy míg a '70-es évek művészete leginkább a technikai átalakulásokról, új eljárások megerősödéséről szól, addig a Swierkiewicz munkáival induló '80-as években másfajta változás megy végbe a sokszorosító grafikában. A korábban kevésbé hangsúlyos szerepet játszó színek önálló életre kelnek és a vonal „társaivá” válnak, sőt a finom kidolgozást fokozatosan felváltja a foltokkal, színekkel „beszélő” művészi nyelv. A fekete-fehér helyett a színek dominanciája jellemző. Ez az évtized ugyanakkor előkészíti a terepet a '90-es években jelentkező új eljárásoknak, amely a vonal és szín egymáshoz való viszonyát is átforgalmazza. Ezzel párhuzamosan a művészi magatartás is változik: a letűnt aranykor feletti sajnálkozáson túllépve, a művészetre önmagára figyelő időszak következett, amely az előző évtized új technikáit már gyakorlattal alkalmazta. A szerigráfiát nem sokkal követi az ofszetnyomatás térhódítása, amelyek egyre nagyobb mértékben szorítják háttérbe a klasszikus sokszorosító eljárásokat. Elterjedésüket segítette a számítástechnika mindennapok részévé válása, amely a művészek előtt az elektrografika formájában szintén új lehetőségek sorát nyitotta meg.

Kondor Béla: Templom

Ez az időszak a politikai fordulatok miatt is változásokat hozott. Megújult a Biennálét szervező intézmény és vele a kiállítás-politika is. A Gaál József (1991) fiatal művész nagydíjával induló évtized olyan alkotókat hozott Miskolcra, mint König Frigyes, Eszik Aladár, Borgó vagy Koronczai Endre, és olyan művészek kaptak nagydíjat Gaál után, mint Szabados Árpád (1993), Lévay Jenő (1996) és Somorjai Kiss Tibor (1998). Gaál József (1960–) ikonográfiájában, az antropomorf lények vibráló, hullámzó, elemi erővel ható mágikus alakjai jelennek meg. Képein az alakok expresszív megfogalmazása misztikus világot idéz meg. Szabados Árpád (1944–) *Hármaskép* litográfia-sorozatán az absztrakt formák és színek összetett hálójából rajzolódik ki a színes kompozíció, a new wave és koncept művészet áramlatainak hatása alatt. A szürrealisztikus elemekkel is dolgozó Szabados után Lévay Jenő (1954–) a technikai újításokkal való kísérletezés, a fényképezés és a fénymásológép nyújtotta lehetőségek határait feszegette művészetében, és azoknak az akcióművészettel történő ötvözésével alakította ki rá jellemző stílusát, amely megjelenik *Páternosztér* című canon bubble munkájában is. Az áttetsző, színes rétegek egymásra illesztéséből a világos és sötét foltok, az árnyékolás tónusaiból az ismétlődés által felépülő Somorjai Kiss Tibor (1959–) képei pedig a klasszikus sokszorosító eljárás eszköztét, a követ új médiummá avatták.

S végül a 21. század kezdete. Hol tart ma a grafika? A műfaj technika határaitól szóló diskurzusok folyamatosan jelen vannak, a már elfogadott kifejezési metódusok mellett a biennálén újabb és újabb eljárások jelennek meg. A művészek rendelkezésére álló eszköztár, a kortárs művészeti irányzatok és áramlatok, vagy épp azok új gondolati síkon történő újraéledése a korábbi művészeti felfogástól látványosan eltérő utakat jelöl ki. Baranyai András (2000) ofszetjeli mellett ismét visszatér a szitanyomat Kótai Tamás (2002) *Csiki lapok* című, majd Madácsy István (2006) *Revelatio* sorozatával, s mellettük két új technikai eljárás is feltűnik. Első alkalommal díjazták kiemelten a számítógéppel szubjektív víziókká alakított fotó típusát Nagy Gábor György (2004) elektrográfiáin, majd Rácmolnár Sándor (2008) képein. Kótai Tamás (1959–) a népművészet, a távoli, egzotikus kultúrák művészeti formavilágát idézi meg. Stílusa újszerűvé válik azáltal, hogy ismét az önmagában álló vonal mesél, és letisztult, síkszerű képein ősi jelek, archaikus szimbólumok jelennek meg. Madácsy István (1965–) Eszik Alajos tanítványa, hosszú ideje állandó szereplője a Biennáléknak, és a nagydíj előtt már többször elismerték munkásságát. Majdnem monokróm szitanyomatai szimbolikus világról beszélnek. Az előző évtized festmények színgazdagságát megidéző időszaka után Somorjai munkáival kezdetét vette a színek lecsendesedése. Ismét új szerepben jelennek meg a munkákon, sőt gyakran a képek üzenetének erősödésével el is tűnnek. Ezt az irányt képviselik az utolsó nagydíjasok munkái.

A 21. század egyik legnagyobb áttörését ugyanakkor a technikai átalakulások sorában az elektrografika önálló művészeti ágként való elfogadása jelenti. Az 1990-es években megjelenő, saját útját és helyét kereső eljárás új látásmódot, szemléletet hoz a művészetbe, amelyet 2002-ben a XXI. Nemzeti és Nemzetközi Grafikai Biennále már a sokszorosító grafika szuverén művészeti ágaként ismer el. Színesíti, gazdagítja, és egyúttal megújítja a műfajt. Nagy Gábor György (1966–) már azon fiatal grafikus nemzedék tagja, akik magabiztosan alkalmazzák az elektrográfiát, és hozzák létre nagyméretű, fotóalapú munkáikat. A *Várva* sorozat monokróm színvilága, reduktív formakezelése sajátos, sejtelmes jelleget ad képeinek. Rácmolnár Sándor (1960–), az előző biennále nagydíjasa, szintén

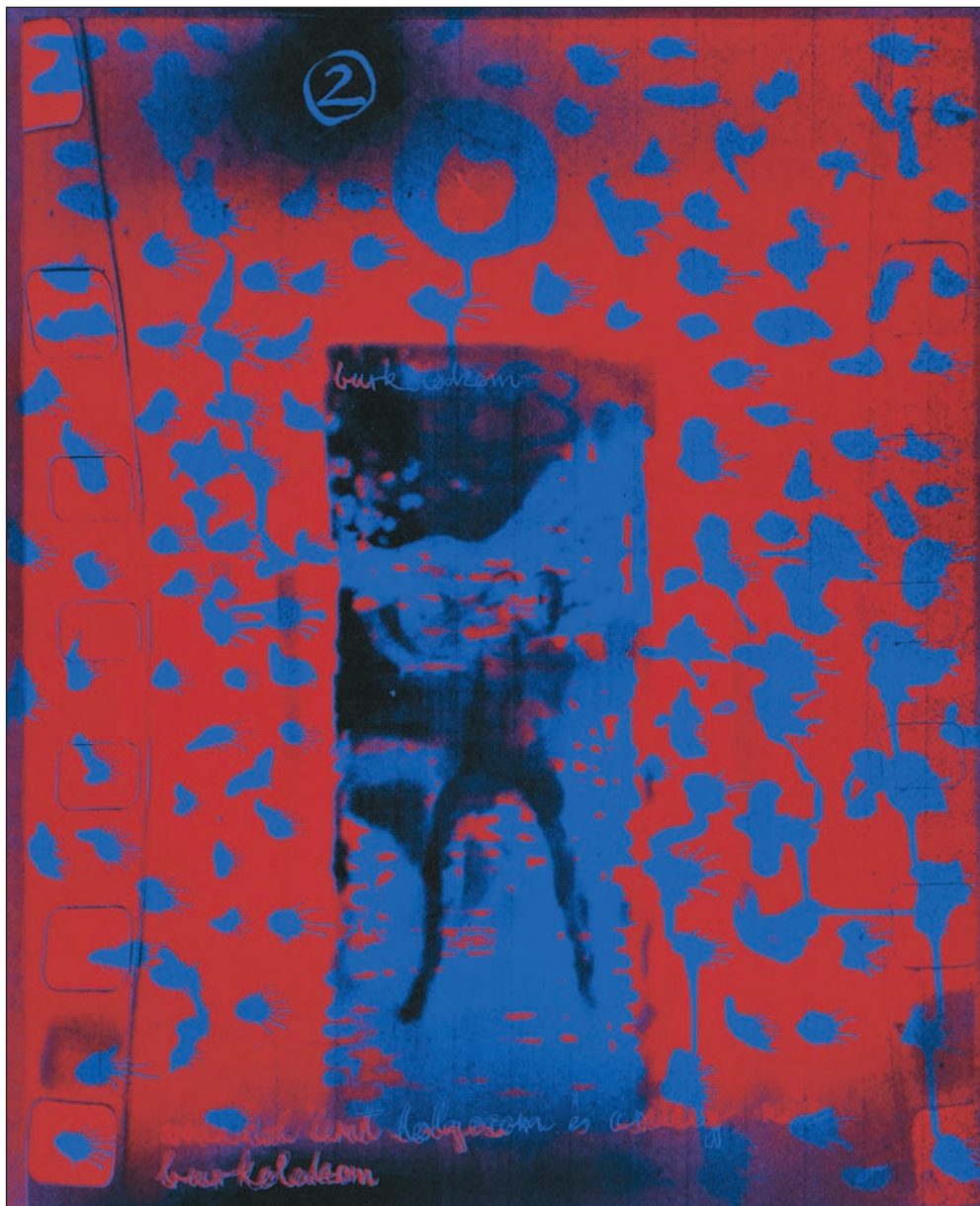

új szintet visz a képzőművészetbe. A pop art, fogyasztói kultúrájára reflektáló irányzatához közel álló művész fekete-fehér, a harcot, szembenállást gyakran témájaként választó művész *Hailey* és *Scola* című képeivel a síkban, térbeli kiterjedés nélküli, szimbolikus világot rajzol elénk, és célja nem más, mint hogy a néző maga konstruáljon narrációt a képekhez.

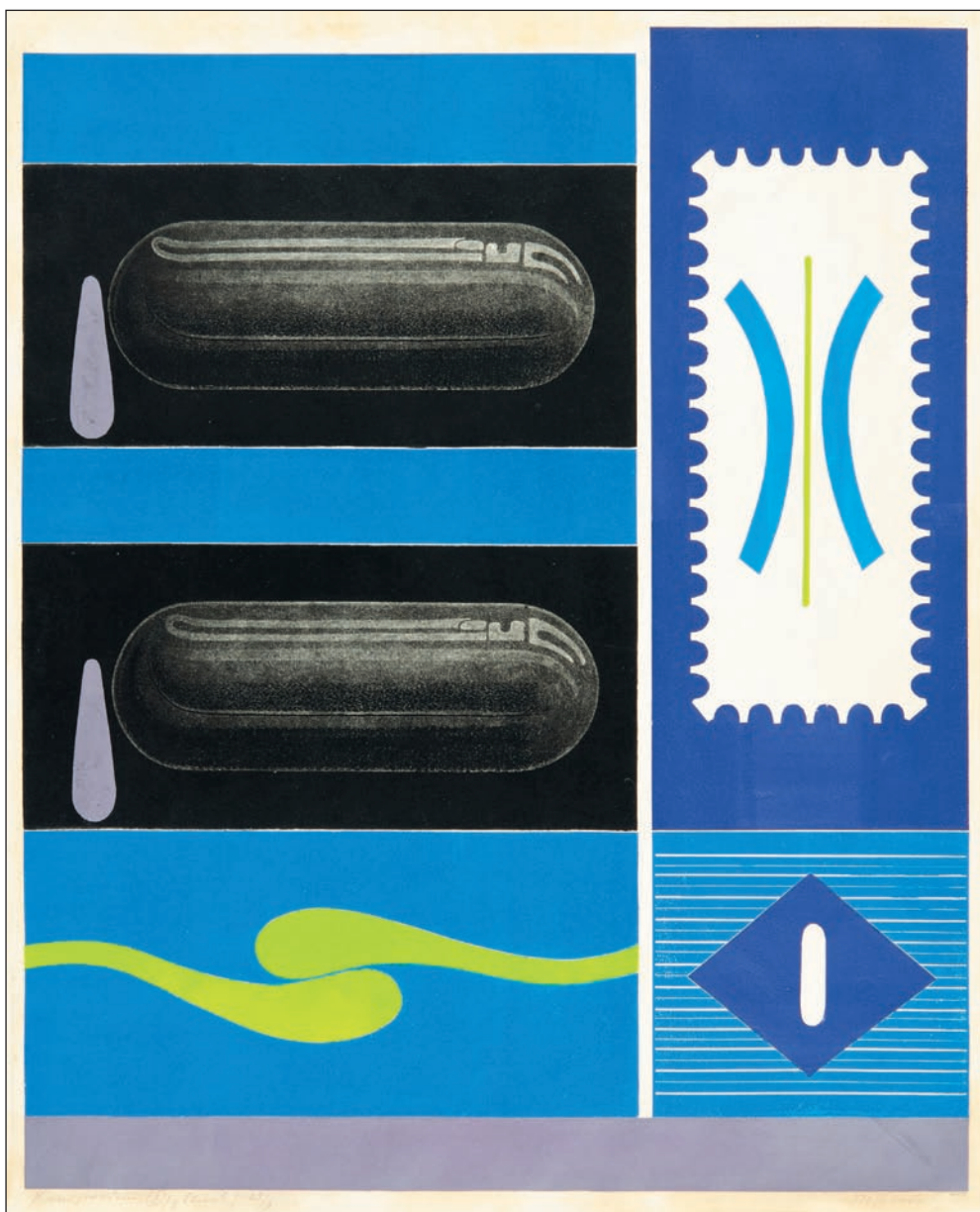
A nagydíjasok munkái arról tanúskodnak, hogy a Biennále állandó megújuláson ment át. Képes volt a technika változásaihoz nemcsak alkalmazkodni, hanem általa újraértelmezni önmagát, minden alkalommal megerősíteni saját létjogosultságát és a képzőművészetben betöltött ma is releváns szerepét. Bár a '90-es években berobbanó technológiai újítás, a számítógép a képzőművészetben is az elmúlt évtizedek művészeti szemléletét tükröző magabiztos eszközzé vált, ma minden olyan hagyományos sokszorosító eljárásnak változatlanul létjogosultsága van, amelyek magas színvonalon, fontos emberi dolgairól szólnak. Ezt igazolják a XXV. Országos Grafikai (immár) Triennále nagydíjasa, Szij Kamilia (1957–) klasszikus technikákkal, hidegtűvel és ceruzával készült leheletfinom munkái, és tovább viszik a grafika önmagáról és más művészetektől megkülönböztető diskurzusát a színek redukálásával a tartalom, a művész szubjektumán átszűrődő gondolatok erősödésének irányába. Végigtekintve a nagydíjasok seregszemléjén izgalmas kép rajzolódik az illusztrációból a tartalmat vizuálisan kifejező művészet szerepéből kilépő grafika fél évszázad alatt megtett útjáról, amely csak sejteti a jövőben rejlő lehetőséget.

Csohány Kálmán: *Hulló angyal*

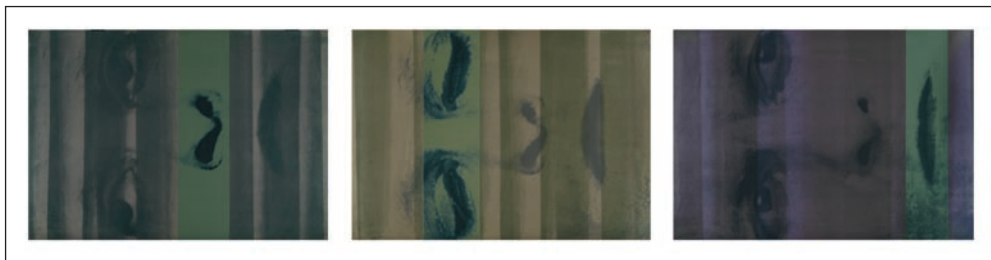
Swierkiewicz Róbert: Csillag néz I.

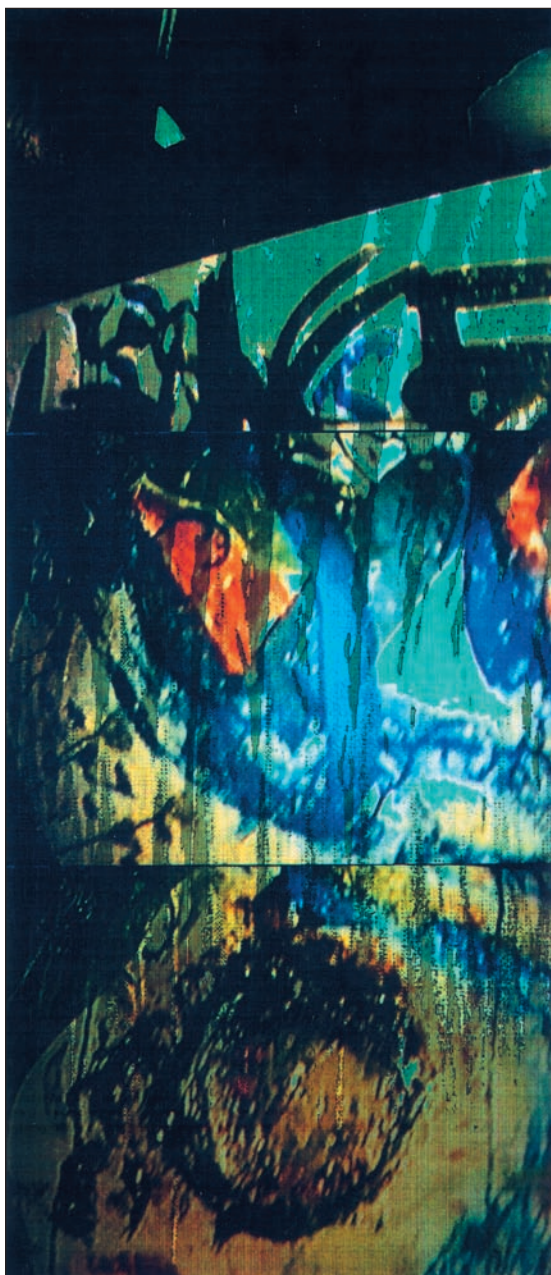
Pásztor Gábor: Kompozíció 2/A

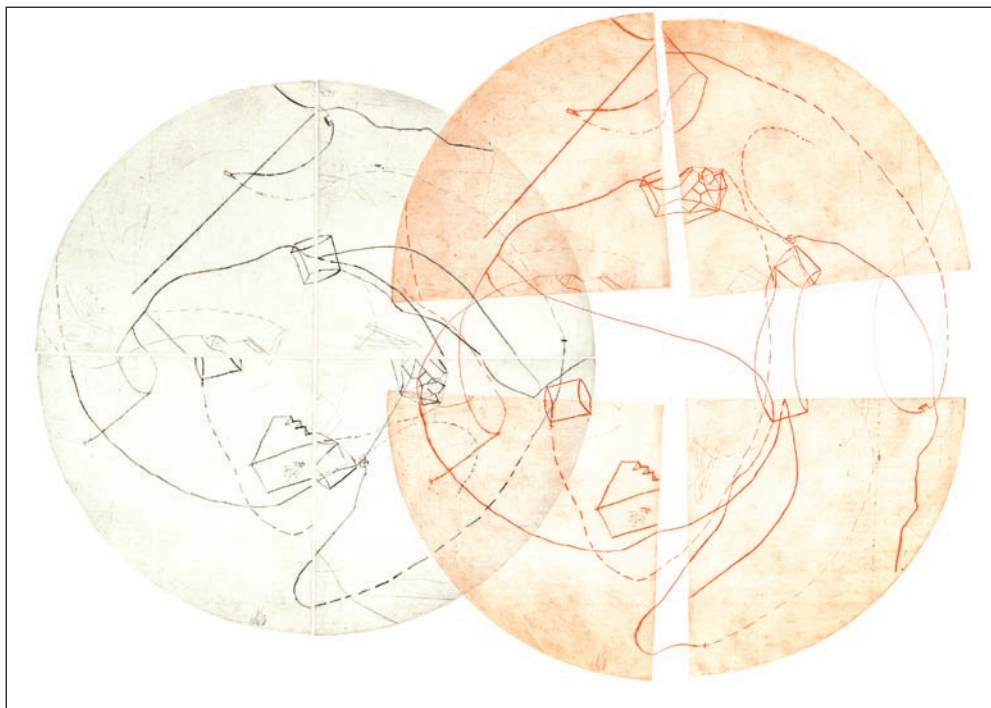
Szabados Árpád: Hármaskép I-III.

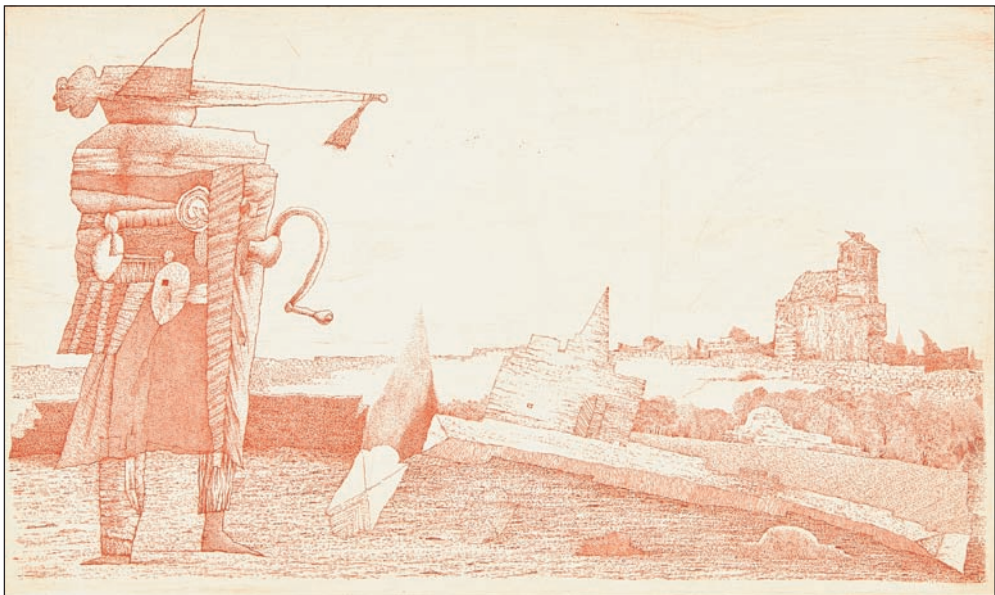
Madácsy István: Revelatio XII-XIV.

Lévay Jenő: Páternosztér I.

Szij Kamilla: Cím nélkül

Szemethy Imre: *Eturia (Terra Patafisica)*